

Luxemburg

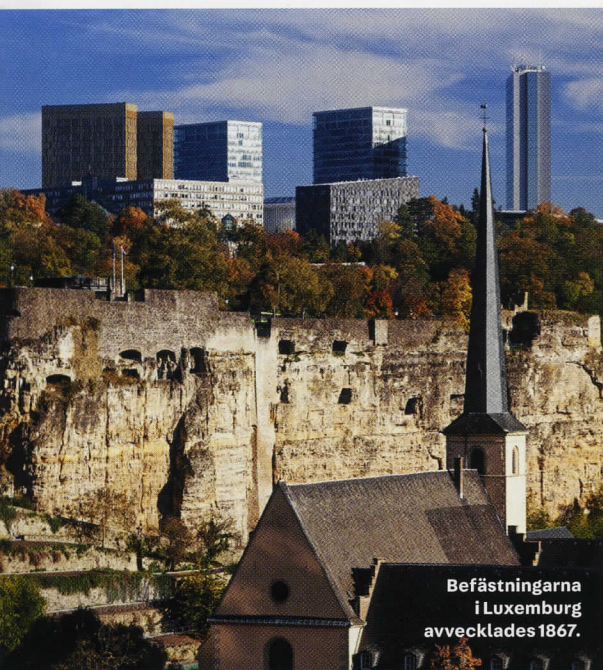

— etta på språktoppen

**I Luxemburg finns
Europas mest språk-
kunniga befolkning.
Men förstaplaceringen
är inte gratis.**

Text och foto: CARL UNDÉHN

Georg Mein är en av 242 lärare och forskare vid Luxemburgs universitet.

Befästningarna i Luxemburg utvecklades 1867.

Inför en resa till ett nytt land är det alltid bra att plugga in några ord på det lokala språket. Att kunna hälsa, tacka och beställa lite mat på språket gör mycket för upplevelsen. Men när resan går till Luxemburg kan det vara svårt att bestämma sig för vilket språk som det är bäst att öva in fraser på.

I det lilla landet, som gränsar till Tyskland, Frankrike och Belgien, är tyska, franska och luxemburgiska alla klassade som officiella språk. Dessutom talar en femtedel av befolkningen portugisiska, och nära hälften av invånarna är födda i utlandet. Det finns heller ingen geografisk uppdelning av språkens utbredning, utan språkvalet beror i stället på situationen.

Så, hur gör du på restaurangen? Hälsar du med ett tyskt *hallo* eller ett franskt *bonjour*? Och på vilket språk beställer du ditt kaffe?

– Jag känner igen känslan av osäkerhet, men du kan inte göra fel. Däremot får du med stor sannolikhet ett svar på franska, som är språket inom gastronomin, säger Georg Mein.

Han kommer från Tyskland, men arbetar sedan tolv år vid Luxemburgs universitet, där han har byggt upp fakulteteten för germanska språk.

– Med tiden får man en känsla för när man ska använda vilket språk. På en klassisk luxemburgsk restaurang går det så klart bra med luxemburgiska, eller tyska. Men där borta skulle jag beställa på franska, säger Georg Mein och

Christine Schiltz hanterar tre officiella språk på universitetet: franska, tyska och engelska.

pekar på en välbesökt italiensk restaurang.

MÅNGFALDEN AV SPRÅK

i Luxemburg beror på läget i gränslandet mellan det tyska och det franska. Genom århundradena har det ena eller andra språket dominerat inom staten. Men på gatan och i hemmen har valet varit mer konstant: luxemburgiska, *Lëtzebuergesch*. Än i dag uppger 70 procent av befolkningen att de talar luxemburgiska hemma eller på jobbet.

Luxemburgiska är en mosel-frankisk dialekt med många inslag av franska ord och starka drag av den tyska som talas kring staden Trier. Men den som förenklar luxemburgiska till att endast vara en tysk dialekt gör sig snabbt ovän

med lokalbefolkningen. Detta trots att luxemburgiska ofta ligger närmre det högtyska standard-språket än till exempel schweizer-tyska, som ju är en tysk dialekt.

Klassificeringen som språk har därför mer med politik än med språkliga skillnader att göra. På grund av landets inklämda position mellan två stormakter, som inte sällan har ansett sig kunna göra vad de vill med den lilla gran- nen, har luxemburgarna varit nogga med att framhäva sin särart.

Det återspeglas i landets motto *Mir wëlle bleiwe wat mir sinn*, 'Vi vill förbli vad vi är', och då väger ett eget språk tyngre än en dialekt.

Men inte ens medborgarna kan bortse från att luxemburgiska i första hand används som talspråk, även om det också finns som →

Här är vi!

Luxemburg är en monarki där storhertig Henri är statschef. Av landets 600 000 invånare bor en femtedel i huvudstaden Luxemburg (Lëtzebuerg).

MINA SPRÅK

Darwin Montero, 15 år, Esch-sur-Alzette:
Jag talar tre språk: franska, tyska och portugisiska. Franska har jag lärt mig av min kusin, tyska genom skolan och portugisiska hemma i familjen. Det är också det språk jag helst talar. Det är enklast, och jag kan använda det mycket när jag är ute på stan. Och just det, jag pratar luxemburgiska också.

Ulrike Kohl, 53 år, Moseldalen:
Mitt modersmål är moselfranska, och det är det jag pratar hemma. Sedan kan jag så klart också tyska – och utöver det franska, engelska och spanska. Jag tycker om språk, så Luxemburg är verkligen rätt plats för mig! Varje dag här pratar jag luxemburgiska, tyska, franska, engelska – ja, allt i en enda stor blandning.

skriftspråk. Den statliga förvaltningen har därför skött sitt arbete på framför allt franska, som också är det språk som används för alla lagtexter. I dag debatteras det ofta på luxemburgiska i parlamentet, men dokument skrivs alltjämt på franska.

Tidningar, däremot, publiceras av tradition på tyska. Men enbart kunskaper i det språket räcker inte för att kunna läsa tidningen till morgonkaffet. För även om brödtexten är på tyska skrivs citaten på franska, luxemburgiska eller engelska.

– Det blir helt enkelt så. Under en presskonferens säger en minister något på luxemburgiska, sedan berättar en gäst något på engelska och så avslutas det hela med en presentation på franska, säger Cordelia Chaton, journalist på dagstidningen *Lëtzebuurger Journal*.

I tidningen skrivs rubriken *Monday analysis* på engelska, medan artiklar under vinjetten *Uechter d'Land*, 'Gränsregionen', skrivs på tyska eller franska, beroende på vilken sida av gränsen texten handlar om.

– Vi har franska och belgiska medarbetare som självklart bara skriver på franska. Så även om majoriteten av våra texter är på tyska har vi ofta helt franska texter.

PÅ YTAN KAN Luxemburg ge intryck av att vara en helfransk miljö. Informationsskyltar och reklam är ofta på franska. En majoritet av de 200 000 *Grenzgänger* som dagligen arbetspendlar till landet kommer också från Frankrike, vilket gör att det talas mycket franska i butiker och på kaféer.

Men när du har beställt din café au lait och slagit dig ned vid ett bord, uppstår sprickor i bilden av det frankofona Luxemburg.

Även ett otränat öra märker snabbt att övriga gäster gärna talar luxemburgiska med varandra. Om någon tillkommer kan konversatio-

nen plötsligt fortsätta på franska. Eller tyska. Eller kanske engelska. De olika språken är inte bara ständigt närvarande, de tycks även finna sig i ett flytande stadium, helt utan gränser.

– Jag och alla mina vänner talar tyska, franska, luxemburgiska och engelska – minst! Många läser även spanska, italienska eller portugisiska för vi har så många utlänningar här, säger Yves Cravatte, som står och plockar ihop stolar utanför en klassisk bistro som skulle göra sig bra på ett vykort från Montmartre.

Bistrogästen Fred Koit ger sig in i samtalet och säger entusiastiskt:

– Jag var nyligen i Paris, och på en restaurang satt några tyskar bredvid mig. Jag kunde tala med dem, med kyparen och med de andra gästerna. Vi har en otrolig fördel med våra språkkunskaper!

MEN DET ÄR en fördel som också har ett pris. Flerspråkigheten har alltid varit en överlevnadsstrategi i det lilla landet. Grundbulten i det trespråkiga systemet är skolan, och få länder lägger så mycket resurser på språkundervisning som Luxemburg.

– En oproportionerlig del av skolgången går åt till att läsa språk, säger Georg Mein, som får medhåll av sin kollega, universitetets vice dekan Christine Schiltz. Som uppvuxen i Luxemburg och med tre barn i skolåldern vet hon mer än väl att de goda språkkunskaperna hos hennes landsmän inte har kommit gratis. Men hon vet också att de är en nödvändighet och en viktig del i deras nationella identitet.

– När luxemburgare tar ett steg åt höger måste de prata tyska. Tar de ett steg åt vänster måste de tala franska – och engelska måste de kunna hur som helst. Många klagar på att det är jobbigt att lära sig alla språk men är ändå stolta, säger hon. →

När partier försöker vinna väljare använder de ofta budskap på luxemburgiska.

Staden Luxemburg började växa fram sida vid sida med den borg som byggdes på samma plats år 963.

Som journalist
på *Lëtzebuurger
Journal* använder
Cordelia Chaton
dagligen flera språk.

Första verket fyller 190 år!

**Det första litterära
verket på luxemburgiska var poeten
Anton Meyers dikt-
samling *E' Schrek
ob de' Lezeburger
Parnassus*, 'Ett steg
upp på den luxemburgiska
parnassen',
som utkom 1829.**

Alla barn lär sig att läsa och skriva på tyska, som är undervisningsspråk upp till sjätte klass.

Redan andra året börjar de läsa franska, och från sjunde klass införs franska som undervisningsspråk steg för steg. Först ut är matematik, en inte helt enkel omställning i ett ämne som många barn kämpar med – oavsett språk.

Resultatet är att de flesta barn som går ut skolan i Luxemburg är trespråkiga: tyska och franska genom skolbänken och luxemburgiska från hemmet och vardagen. Så förbereds de för ett liv i hjärtat av Europa mellan den tyska och franska språksfären.

Men den språkliga mångfalden är också skolsystemets akilleshäla. För den som inte klarar språken lyckas heller inte ta del av undervisningen.

– Ett barn som har svårt för språk har en stor nackdel här. Tyd-

ligast är det för den stora gruppen portugiser som inte talar luxemburgiska eller tyska hemma, säger Christine Schiltz.

– Frågan är hur man ska lösa det i ett land med ett trespråkigt system och som vill behålla det. Det är extremt komplext när 50 procent av befolkningen är utlänningar som inte kommer från denna trespråkighet, säger Georg Mein.

LUXEMBURGARNÄR INTE oväntat mångspråkigast i Europa. Drygt hälften av invånarna uppger att de talar minst tre främmande språk utöver modersmålet.

Sedan 2001 har landets befolkning ökat från 440 000 till 600 000. Under samma tidsperiod har andelen infödda luxemburgare minskat från 65 procent till att nu börja närma sig hälften. Det är alltså snart en minoritet som växer upp med

Yves Cravatte
tycker att fler-
språkigheten har
många fördelar.

Den som vill bli
medborgare
i Luxemburg
måste klara
ett språktest i
luxemburgiska.

**Francis Etienne,
52 år, Mersch:**

Jag kommer från Frankrike men bor här i Luxemburg. Jag pratar bara franska. Lite, lite engelska och tyska kan jag få fram – några artighetsfraser som jag har snappat upp och som kan vara bra att ha i vardagen. Jag har aldrig läst några språk. Och på jobbet och hemma pratar jag bara franska.

**Delphine Sabat,
30 år, Paris:**

Jag är skådespelare från Paris, men jobbar ofta här i Luxemburg. Förutom franska talar jag engelska och jag förstår lite portugisiska. Det är inga problem att ta sig fram på enbart franska här och alla förstår mig. Men det vore bra om jag lärde mig luxemburgiska eller tyska, för det skulle öppna många dörrar för fler jobb.

luxemburgiska hemma. Och det har fått många att oro sig för språket.

– Sedan ett par år finns det en stark rörelse för att stärka luxemburgiska. Framför allt sedan en Unesco-rapport påstod att den var hotad, säger Georg Mein.

Rapporten, som kom 2010, slog fast att luxemburgiska visserligen talas av omkring 300 000 människor, men att i synnerhet barn har begränsade kunskaper i språket. En senare undersökning visade dock att 390 000 personer talar luxemburgiska, så exakt hur utsatt språket är kan diskuteras.

Rapporten blev ändå en ögonöppnare och ett startskott för politiska initiativ. 2016 skrev nästan 15 000 på ett upprop för att endast luxemburgiska ska vara landets officiella språk. Motståndarna, som vill bevara flerspråkigheten, lyckades samla in 5 000 underskrifter.

Språkfrågan har helt klart tagit mer plats i politiken på senare år. Men redan tidigare gjordes det insatser för att stärka luxemburgiskans ställning. 1984 infördes en ny språklag där luxemburgiska blev officiellt språk vid sidan av tyska och franska. Samtidigt slogs det fast att luxemburgiska är landets nationalspråk, vilket det ju i praktiken alltid har varit.

MEN EFTERSOM luxemburgiska främst är ett talat språk, får den som vill hitta litteratur på språket leta ordentligt bland landets bokhandlare. Trots det skrivs det mer än någonsin på språket – men det beror mer på digitaliseringen än på politiska beslut.

– Man skrev ju inte brev så ofta förr, men alla bloggar, mejl och chatrar gör att det skrivs mer på luxemburgiska, säger Christine Schiltz.

MINA SPRÅK

Nadine Weber, 27 år, Luxemburg. Lärare i luxemburgiska på INL: Mina elever har en väldigt blandad bakgrund. Vissa övar inför språktestet för att bli medborgare här, andra behöver luxemburgiska för att klara sitt jobb, och andra vill bara lära sig språket för att komma in i samhället. Eleverna kommer också från alla möjliga länder, som Storbritannien, Ryssland, Frankrike, Tyskland, Belgien och många andra. Tyskarna har så klart en fördel, men de har problem med uttalet. Mina ryska elever klarar sig ofta väldigt bra. Jag vet inte varför, men det har kanske med den komplicerade ryska grammatiken att göra. Svårast är det för dem från Frankrike och Spanien. På senare år tycker jag att luxemburgiskan syns mer, bara en sådan sak som att de butiker som tidigare hade tyska eller franska namn nu ofta ändrar till ett namn på luxemburgiska.

Som ordförande för språkinstitutet INL leder Karin Pundel arbetet med att ta fram luxemburgiska läroböcker och skrivregler.

Hon berättar att hon tidigare alltid använde franska i kommunikationen med myndigheter av den enkla anledningen "att det var så".

– I dag är det en självklarhet för mig att alltid skriva på luxemburgiska, säger hon.

OFFICIELLA SKRIVREGLER

är det däremot si och så med. För trots alla timmar med språk i skolan bedrevs länge nästan ingen undervisning alls i luxemburgiska.

– Språket är inte hotat, för det används. Men alla skriver som de vill, så vi arbetar med att utveckla regler för grammatik och rättstavning. Då blir det lättare för alla, säger Karin Pundel som är ordförande för Institut national des langues, INL, Luxemburgs statliga språkinstitut.

Där har man tagit fram alla läroböcker för undervisning i luxemburgiska och varit delaktig i ett 20-punktsprogram för att stärka språket i vardagen. Det innefattar bland annat mer stöd för språket i skolorna och översättning av alla statliga webbplatser.

Genom att också erbjuda kurser inte bara i luxemburgiska utan även i tyska, franska, engelska, spanska, italienska och portugisiska, spelar INL en central roll i Luxemburg. För om en kvällskurs i franska kanske ses som en hobby i Sverige, så skriver elever in sig på INL för att klara jobb och vardag i landets flerspråkiga miljö.

– Det är personer i alla åldrar och från olika länder. Det kan vara hemmafruar, folk som vill klättra på arbetsmarknaden eller bankdirektörer, säger Karin Pundel.

INL:s arbete bidrar till att nya grupper i dag talar luxemburgiska. Ironiskt nog handlar det också om just den grupp som gjorde att folk oroade sig för dess framtid: de utlandsfödda.

– Många lär sig luxemburgiska genom arbetet, säger Christine Schiltz. Chefen säger: "Ni måste lära er luxemburgiska", och så gör de det. Så genom internationaliseringen har vi fler som talar språket. Nu talar till och med fransmän luxemburgiska. *Voilà!* ☺

Med rötter i 900-talet

Luxemburgs-
kans väg till
officiell status

900-talet Dagens Luxemburg får sitt namn efter en borg som uppförs av greve Siegfried och som kallas *Lucilinburhuc* – vilket betyder 'litet slott'. Området är en del av romarriket och befolkningen talar högtyska.

1300-talet Luxemburgs grevar expanderar sitt område som blir språkligt splittrat i två delar. I ena delen talas vallonska och i den andra luxemburgiska. Högtyska används som skriftspråk och franska inom administrationen.

1600–1800-talen

Under en av alla franska ockupationer av området förbjuds det tyska språket. Franskans inflytande ökar under franska revolutionen, men i vardagen fortsätter befolkningen att tala luxemburgiska.

1984 Dagens språklag införs. Den fastslår att tyska, franska och luxemburgiska alla är officiella språk. Med det blir för första gången även luxemburgiska accepterat som administrativt språk.

1839 Luxemburg blir självständigt och dagens gränser, som innefattar de historiskt tysktalande delarna, slås fast. Inflytelserika ledare driver ändå igenom att franska ska fortsätta vara administrativt språk.

1940 Under andra världskriget ockuperas landet av Nazityskland och befolkningen lider hårt. Att använda luxemburgiska blir en form av motstånd mot ockupationsmakten.

1960 Stor arbetskraftsinvandring från främst Portugal, vilket i praktiken stärker det franska språket.